

تاقیستا

تهو کومعه له دغه تاینیهی زهدشت که همرۆ له بهر دهستدایه به **تاقیستا** Avesta نودههتیت. تهو وشهیه له کولتوری فارسی باش هتیرشی عارهه کانه ملاره به چهندین جوژ نودههتیت، رهک: قستا، تابستا، تاسه، هستا، آستا، توستا، تاقیستا، تاقستا و چهند جوژی تر. بهلام تهو شتیه بنا غهیهی تهوی پین بنا سرتت ههه تاقیستایه. شاهزایان سهبارته به واتای تهو وشهیه یه کبیر نین (**بۆ نووتترین لیکۆلتیهوهی تهو باسه برهانه گوههه** **نهفته** **له نویسنی مراد آرونک**). ههنتیک به « **یهنا** » ی تینهگه و دهسته کیش به « هوشیاری و زانایی » و کهسانی تریش ههیه که و به جوژیکی بیر و بۆجوونی تریان ههیه. بهلام تهوی تارادهیه که همرۆ له سهوی یه کبیرن تهویه که وشه تاقیستا، بناغه یان چنن و دهقی بهته دهبهخشیت. زمانی تاقیستایی، واته تهو زمانه دهقی تاقیستای پین نوسراوهته، زمانیکی کۆته و له گهگژ زمانی سانسکریت زۆر لیک دهچن و له یهک رهگهزن. دیاره له خوله کانی یاشدا تهو زمانه ههواره، بهلام ههه بهشیوهی زمانیکی تاییهتی تاین عاوهته و بۆیه له سهردهمی تهشکانی و ساسانیاندا وهک زمانیکی پیرۆزی تاینی لیبان رانیوه و دهق و پهرتوکه تاینیه کانی پین نوسراوهته و روهانییان تهویان به کار هیتاره. سهبارته بهوهی که تهو زمانه هتاقیستایه کاتی ریانی زهدشت له کوچ به کارهاتتیت، لهویشدا زانا و لیکۆلتیهوهکان وهک بابته کانی تر بهک بیر نین، و له راستیدا تهوه بهستراوهته به دۆزیهوهی قوتای ریانی زهدشت خوژی. ههنتیک نیشتمانی سهروهی زهدشت به باکووری رۆژهلاتی تیران دهزان و لهویاوههکان که پهیا مبهه له باکووری رۆژهلاته ره روی له رۆژتاری تیران و بهلخ کوچی کردوه و زمانی تاقیستایی ههه مان تهو زمانهیه که له باکووری رۆژهلاتدا باویوه. ناخشیکی تر زمانی تاقیستایی بهر زمانه دهزان که له بهلخ، واته رۆژتاری تیراندا بووه، و ههنتیک تر زمانی تاقیستایی بهر زمانه دهزان که مادهکان پینی دهزان. بهلام ناماری زۆریه لیکۆلتیهوهکان تهوه دوهدهخن که نیشتمانی سهرهتایی زهدشت باکووری رۆژهلاتی تیرانی و زمانی تاقیستایی ههه مان تهو زمانهیه که لهوین به کارهاتوه. (**نووتیهوهی تاقیستا ناسانی رۆژتاریی دهیخسته که زهدشت لهو خیتله کوچههه مانه بووه که له کهناری گومی درمی زیان، و تهو لهو تهوه کوچی کردوه بۆ رۆژتاری تیران، واته زمانی تاقیستایی ههه مان زمانی زگماکی خوچهتی. برهانه پیتسهکی. تاقیستا، نامه میهنهقی تاینی زهدشت، بهشی یه کههم - نویسنی کهنداز ههوتی. - رهگهز**).

تههگه بیت و بهکیک له باره نادیاره کانی تاقیستا تاشکرابیت و بگاته تاستی باره تهوسا دهیتته کلیتیک بهدهست تهوه کانییهه بۆ تاشکر کردنی بهسه نادیاره کانی تر. بهلام بهداخوه تهو بهسه نادیاره تاقیستا نهگهیشته و تهه تاستی باره. بهکیک لهو باره نادیاره که لهواتهیه گرننگرییان بیت، بریتیه له دۆزیهوهی سهردهمی ریانی خودی زهدشت و دیرینی تاقیستا. گشت جیاوازییه کانی بیر و بۆچون سهبارته به دیارباکردنی دیرینی و میژوی رۆژگاران زهدشت که له سهدهی چوارهمی پیتش زاینه ههه تا تهه چهره، گشت تهوانه دیارده بۆ بهتهوکردنی باره بهوهی تهو رۆژگاره یه کجار کۆته، به ناویردنی چوار سهدهی پیتش زاین و تهه ناهت لهویش کۆتتر، میژونوسان باس له کاتی سهیر دهکه که تهه گوهی ههنتیک لهو قرانه له راستی بهدوو و نادرست نیشان دهه، بهلام سههرای گشت تهوانه، تهوی همرۆ باوهی پیدهکرت تهویه که میژوی زهدشت و تاقیستا دهگهتیه بۆ بهر له ههزاره پیتش زاین، چارهخشاندنیک به گاتاگان که رشتیهی خودی زهدشت یا شاگردانی هارهههکی تهون و کۆتترین بهسه لهو تاقیستایه تهه میژۆ له بهر دهستی تهمه دایه، نیشانهی دیرینی بهشیک له سهروه کانی پین هیچ گومان تهوه دوهدهخن که له ههزار و سیتسه تا ههزار و پیتسهده سال پیتش زاین کۆتترین، همرۆ کۆلتیهوه له دیرینی تاقیستا له سهه رۆشایی گاتاگان به کاریکی تهوار زانستی دهه میژویته و نووتیهوهی زانستی تهه چهره پیتش تارادهیهک ری له گومانی ههزن دهگرن و چیرته تهو باسی سهدهی شمش پیتش زاینه که گوایه چهرهکی دهه کۆتتی زهدشت و پهیدا بونی تاقیستا بیت، به سهه چارهوهکی یه کجار بیتا بهخ و کۆن دههدهات.

به بونی چهرهکی تهوتۆ دیرین که تهه ناهت له سهدهی چوارهمی پیتش زاینیشدا لیکۆلتیهوه سهبارته به دیرینی تهو بوته بار، تاشکرای دهکات که دهه کانی تاقیستا دوجاری تاشوری، سهینهوه و تیکچوونی زۆر بوون. باش ههه مانه شیبان تهو برسهی سهبارته به تاقیستا بهشیوهکی بهترته باوهی پهیدا کردوه، چونکه زۆر زانا و لیکۆلتیهوه لهویاوههکان که تاقیستا تا که سهدهی شش یان ههوتیهی زاینی و تهه ناهت کانی ساسانیانیش ههه سنگ به سنگ یارنزهاره و له کاتدا بوو به پهرتوکه به پیتی تاقیستایی که له داهتانی ههه مان تهو کاته به نوسراوهته، زۆر به رونی و پهنا به دیاردهی زانستی و میژویی بهته، تهه میژۆ پوره جال بونی تهو دیارده تاشکرای بووه. تهوی له بهر دهستدایه تاقیستای تهو چهرهکی پرکیشه و ناتاساییانه که دوی چهرهکی ههه مانه شیبان له تیراندا بوو، تا سهههتای کاری ساسانیان، و تا هارهوهکی زۆر دوریش، به دهستی دوانی دوزمان دوجاری تیکچوون و له ناویردن بووه. بهلام له سهردهمی ساسانیان که نوپکاری مهزنی و راهه پینی بهخۆه بینیه، دیواره تاقیستای له ناوچوه به کۆتشی زۆر کۆکراوهته. بهلام دیاره تهو تاقیستایه وهک تهوی پیتش ناییت، بهیپی پیداریستی رۆژگار و رهشه تاینی و یاساییه کانی تهه کاته، تاقیستای کۆکراوه ههوهکی رۆژگاران سهههتای خوژی پیکهتیراوهته له بیستیهک نامیلکه یان بیستیهک تهههگ Nsk، بهلام له هتیره که تهه کۆتیهی مه کۆتیهی بهدواره تا دهگاته هتیرشی عارههی بیابانی و بهر بهر هه کانی عارهستان. زاینی تهو بهر بهرانه گهبا نوریانه به میژوی جهان له زاینی مه فوله کان پتر بوو، چونکه تهوانه مرۆفگه لیک بوون دور له گشت بهرهی زانست، شارستانیته، فرههنگ، مرۆفایته و چاک (**این قفطی**) له **تراجم الحکماء دا دهلیت ... عمر ابن العاص** له میسره نامه کی ناردوه بۆ **عومری کوری خهتاب سهبارته به پهرتوکه کانهی تهه کانهی** که ههزاران پهرتوکی جوژاوهی سهده کانی پیتش زاین تا کاتی هاتنی تیسلامی تیدا بووه. ولای (خلیفه الاسلام) تهه فهرمانه بووه (**و اما الکتاب اللی ذکرتها، فان کان ما فیها یوافق کتاب الله فنی کتاب الله فنی عنه، و ان کان فیها ما یخالف کتاب الله تعالی فلا حجه الیها، فتقدم باعدامها**)، برهانه - **عهبلوئا قهره دانی (ملا علی)** - بهر بانگ زماره ۸۱، ل ۶۲ - **رهگهز**) **ههوهها** (له نویسنیکدا « **ابن خلدون** » دهلیت: که عارههکان تیرانیان داگیر کرد پهرتوکی به کجار زۆری تهو سهزهههتیهان کهوته دهست. **سعد بن ابی وقاص** که سهه کردنی لهشکر بوو، نامهیهک سهبارته به پهرتوکه ناردوه بۆ **عمر ابن الخطاب**، خلیفه له ولادما بۆ دههسته تهوه، دهلیت: گشتیان بسورتین یان بیان هونه ناو تارهه. تههگه تهوانه رتماییکارین، خودای تهمه لهواته رتماییکارتره، تههگه گومرا کهریش بن پیتسته خوداوهه له شهریان بیارترین. - برهانه، مرید اوردشیر آنگهسب - **خوره تاقیستا** - ل ۴۸، ۵۶ - **رهگهز**)، تهوانه له تۆلهی دهسکورتی رۆژانی نابووتی خوئان تهها بیران له کوشته، جهدههی و دهست له تالانی و سامان گیر کردن کردوهته و دهستیان له هیچ جوژه تاوانیک نهپاراستوه. گشت شکۆ و شارستانیته و فرههنگی رۆژهلات که تیران بهشیک لهو تالان کراوه، تههگوهی شارستانیتهی تیران به کۆتشی خودی تیرانیان دوریاوه نوئی و زیندو کرایوه، بهلام زیانهکان ههته تروشن ساز کردنهویان له توانا بهدوه، و تا تیتستایش کهوا چواره سهدهی بهسهردا تتهههی هیتتا جیهان گشت تهو درنهی و دوزاری و نامرۆفایتهی لهیاد نهچوه و جتههستی زیانکاری ههه پتیه دیاره. یهکیک له زیانهکان تهویه که به تاقیستای نوپکارهی کانی ساسانی گهیشتهوه، و لهویش بترازیت تهویه که به گۆزینی تاین له تیراندا، و بهر توندی تهوی تاینیهی موسولمانان، توانای کار و کۆتشی تازادهی بری لهو تیرانیانه بری که باوهیان به تاینی دیرین بوو بۆ زیندو کردنهوی تاساوار له دهست چوریان، بهلام سههرای گشت تهوانه پیتش ههه جوژیکی بیت کورتهیهک لهو که خجبه مهزنی پیتشور لیک درواوهته و تاقیستای تهه میژۆ بهر کورتهیهی خوچهه له جیهاندا زۆر شکۆداره، تاقیستای تهه میژۆ پیتش بهسه و بریتیه له مانه: ۱ - پهنا ۲ - بهشت ها ۳ - فیسبهت ۴ - خوره تاقیستا ۵ - قههیداد.

کۆلتیهوه و گشتوگۆ لهبارهی گشت یهکیک له پیتش بهسهی تهه میژۆ ههه، ههل و هارهوهکی یه کجار زۆری دهوت، تهمه دههانهوت لهم کورتهیه که مه بهست ناساندنی تاقیستای تیتستا و دهق و ناوهرۆک و بۆچونه کانییهتی، تهها به یهک پیتست که جحاهی پهسهند بداته دهست. پیتش بهشی ناویراوه لهویری چهندی و چۆتتی، دیرینی و نرخی میژوی، پهسن و نارسهن بوونان کهم یان زۆر جیاوازه و بهر پیتیهی له سهروه دهه کورت، تیتستا یهک له دوی یهک دیتیه سهه باسیان.

۱ - **یهنا** Yana بهشی سههوهکی و گرننگترین پارچهیه له تاقیستا. تهو وشهیه واتای ستایش، نوپۆر و تاههنگ دهبهخشیت، و له گاتاگاندا که کۆتترین بهشی تاقیستایه چهندین جار تهو وشهیه بههه مان تهو واتانه به کار هاتوون. بهندهی جوژاوهی تهه بهسه بهی پیتست و له کانی جوژاوهی تاییهت بهجهرتی تاینی خویره تههوه. کۆی بهسه کانی پهنا، هفتار دوو نامیلکه، و به ههوهیهک لهو نامیلکه دهگوتیت، هایتی Haiti که وشهیه که شتیه « **ها** » یان « **هات** » تهه میژۆی نواندوهه. رۆژهلاتاس و شاهزاییان فارس هفتار دوو نامیلکهی پهنا دهکهن به دوو یان سه بهسههه، بهلام تهو دابهشکرته هیچ پهیرهتی بهسه ناوهه و دیاری کردنی دیرینی تهوانه نییه. تهو بابته تانی له بهسه کانی تهو نامیلکه ییدا ههه، ههه چهسته و جوژاوهی. بهشی « **پهنا** » یه له باس سهبارته به زیان و نرخی تهو، نامرۆفکاری رهشتی و چاکتر زیان، لهراه بههه دوریا کردنهوی سن رهگهزی

شترابرد مافی زن و پله و پایهی نو که نه خجالی کار و پاشماوهی که خجبهی چهرخی تاقیستانیه دهیترن.

لوهکاتده که ژتانی یونانی باستان، رتّم، چین، سؤمه و بابل، هینستان، میسر و ناو خیتلی جورله که بی بهره بون و مافی کومه لایه تی، لهناو خیزان و کومه لیشدا تاراده که پله یان له پیار و کمپایه تر بووه. دهین له تیرانی چهرخی تاقیستانیه ایدان زن و پیار شانه شان و وهکیه ک خاوه گشت جوره مافی کومه لایه تی بون. بهره و دوستی و راستروی له واده که مرۆف بی جیاوازی له گشت ته ندامانی تر برانرتت. گشت زن و پیاری راستروه، چالاک، چاک کردار و تازاد لهناو کومه لایه تی پایه دار و بهرتر بون. و پهیره یونانی بهدکاری، ته نبل، دز و جرده له مافی کومه لایه تی دورخاوه توه. جا که هر نو بهدکارانه زن بوون یان پیار هیچی له باس نه گزیره.

یونانی باستان که به لانهی پیتیرهوت و تازادی مرۆفانی بهناویانگ بو، زن تئیدا هیچ رتّر و شوپتهواری نه بووه. له ماله باوک و پاشانیش له ماتی مئرد وهک بهنده و که نیره لئیان روانیه. له کاتی بهشودانیدا باوک خراست و تارهزی نو له بهرچاو نه گرتوه و هه رگیز هیچ کیزتک بز نه بووه باس له چاره نوی خوی بکات، خاوه تارهزی خوی نه بووه و تهنها نو یان بوویت باوکسلاری یان مئردسالاری بووه بهسه کچ یا ژندا، تایا چاک بوویت یان خراب. له هینستان و یونان و زور شوپتی ترده جوره رهوشی جیواز له تارادا بووه. بهلام بهک تاردا نه ره له بهسه به کجار سهوئ کیشهی گاتاگان یا سروده کانی زهدشت، که به شیکن له کوترترین سروده کانی پهیا مبه و به یادگاری بوئیمه ماوه توه، زور چاک باری شوکردن و سهوئستی کیز بز پهسه نکرندی مئرد نیشان دهات، وکوه دهوئیتت که تا چی راده که لهو چهرخی تاقیستانیه ایدان تاموزگار په کانی زهدشت کاریه گه و سروده بخش له تاسی ژندا. بز راستی نوانخی نو و رالته دیرینه له تاقیستاندا رمانی زور بهدی ده کهین که په کاسانی زن و پیار دهسلین. په سناکانی په خجا و سچ له باسی زهوارندی کیزی زهدشتدا دهگرتتوه که چون زهدشت لهو تاهنگدا و تهیه کی به کجار خوئی بز کوزی گوئگران دهگرتتوه تئیدا وانای تازادی دهات به گوئی کور و کجان، که تمه شیکراوه تی:

مهترترین ری و پاقرترین رهوشی زیان راست کرداری، راست گفтары و راست نه ندیشه یه. خودا به من که زهدشتم زیان و ناری هه همیشه به خشی، چونکه پهیره یی دهکم به درهخشانییهی خودا به خشیویه تی. نووه جوره به رهیه که به گشت که سکی پهیره کاری گفтары و کردار و نه ندیشه یی چاکي بز قابل کردنی خودا وه، پیوسته خراست و تارهزو بکرتت سهوئقی زیان له پیتار چاکي نه ندیشه و گفтары و کردار، چونکه نووه له خویدا نووه تا که رتگی په رستی وستایشه بز خودا وه. واته له پهیره یی کردنه به خراست و تارهزوری مرۆف بز کرداری چاک، گفтары چاک و نه ندیشه یی چاک هیچ رتگیه کی تر نییه. جا له پیتار و دهیونانی هه مان رهشدا بووه که **کهی گرتخاسب و کوری زهدشتی سهنتیمان** بون به یاریه بز بلا کردنه وی تایی مهزدا یی.

نوه پتسه کیبه ک بوو له په سناکانی په خجا و سچ که زهدشت له تاهنگی بهشودانی جوانترین کچی خویدا گوئویه تی. باوک مئردیکی نوئوی بز کچه کهی ده نیشان کرده خاوه خو و رهوشی بیهاوتا بووه، بهلام نوئویش هه ره نهیره ستوه کچه کهی بی لیکدانوه و تارهزو به بریاری نو قابل بیت، نه مبهش و تاره که به تی:

تستتا تو نهی **پوروچستا** Poruchista که به کیکتی له بنه ماله یی سه نشان و جوانترین کچی زهدشت، من له روری پاکي و راستی و خو و رهوش چاکیره **جاماسپ** م بز تو هه لئزارد چونکه به کیکه لهو راست کردانه یی بون به پشیمانی راستی بز تاین. تستتا بجو بیر و هوش بکه بهریتما و کهی له لات په سنا بون نو بریاری زهوارده یه.

جاماسپ لهو تاهنگدا ده لئیت: له گه راستی و دورستی پوروچستای جوان به جوتیک روو له دورستی زیان بکات، له بهر رتشانایی تایندا تاموزگار بیت و خو به بهریرس و خز مه گوزار بزایت بهرانبه به باوک و هوسه و وهزیزان و گشت مرۆفان تا خودا له بری نو فرمانه چاکترین یاداشتی بی به خشیته. نو جا لهو کوزیدا **زهدهشت** دوریاره دیته باس و به تاما دهیوان، به تاییه تی کور و کجانی گنج ده لئیت: کچه گان، نهی کورانی لای، که ده گنه تاسی په مان بز و مئردی، نو تاموزگار په یی تستتا ده لئیم له میشتکی بگرن و له بادی نه گهن. کوشش و تاما خجی زیان تان بهریتی راستی بسیرین. پیوسته گشت بهک له تیره لهسه رتگی کردار و گفтары و نه ندیش چاک له گه گه هارنا کانتان بکه رتته پیتیر کچ. تاموزگار بیتان دهکم هه ره لهسه نو رتگیه بی و رختاری گشت به کیکتان بز شاد و به ختوه کورنی نهوانی تر بیت.

چهنه هه جاری تر له گاتاگاندا تامهزه دراره به تازادی زن و رتیزگرن له مافیان و به جته تانی تارهزی نهوان و مافی بریاری تاینه بوئته دهس خویان، وهک له بهسه کانی پیتشوردا ده کهوت، له تایی زهدشتیدا رهوشی تارهزی مرۆف پیرز و مایه یی رتیر بووه. نه گهرچی له گاتاگاندا هه لئیتک نیشانه یی {زهیر} بهرچاو ده کویت، هیتتا سوربوونی نهوان لهسه رهوشی تاسایی زیان و روئکردنه و کانی سه بارهت به تارهزو له خویدا به رهیره چنده ره بز زهر کاری، به تاییهت نووه له گاتاگاندا تهنها له بهک شوین تاما زهی بی دروه. نووه له بهریتا رتیره نو جیاوازییه ده خته بهرچاو که له نیوان توندی زهر و چه سنانخی دهسلاتی بیری تاسمانی یان بار و بابه تی سه بارهت به خودا وهی و له راده دهو هه لکیشانی نووه. واته نه گهر به هه راده که له دهزگی تایندا دهسلاتی بهر فراوان بهر خته یان باری میتافیزیکی و له تاسمانیش دهزگی کی دهسلاتی هیتت به سهوئ کایه تی دادرگیکی له فهو ماندا سهوئ خو و له هیزا بالاتر، نووه به هه مان راده زهر توند و دهسلات فراوانتر دهیتت بهسهو گشت لایه کدا، بهلام لهو تاینه ایدان زهدشت رایگه یانده، باری میتافیزیکی به راده ک تاسایی و گرتجاری نوئوتیه هتتشک په سندی دهکات. له لویدا تا هرا مهزدا دهسلاتی خوئسیتته نییه، به لکو وهک بهک پهیره یی رهرا و نیشانه یی رهوانی به دهیته ره زیان خوی دهده خات. نووه له تایی مهزدا ییدا زور فراوان و هه ماله یه بیت باری په رسته. گشت چاک، بهسهو و کارامه ییبه که دهیتت مایه یی رتیر و ستایش، تایی مهزدا یی هه ره بهر جوره رهوشه مرۆف راده هیتت بز رختاری چاک و زیانی سازگار و تاسایش. له سهوئ تاسی تاقیستاندا نووه زور دهین که ده لئیت: تیمه ستایش گشت تاره پاکه گان ده کهین، هی گشت چواریتی بهسهو، گشت گیا و رهکی مهزدا کرد، تاسمانی شین و هه روری باران رتیر، خوی درهخشان و زیان به خشی، کتوه مهز نه گان و دهشتی سهوئ و مئردگوزاری جوان، روپار و دهیاکان، مرۆفی چاک، گشت کرده یی مرۆفانه و بهسهو و کردار و رختاری شایسته، تاگری بهسهو و نووه رهیره یی دهیتت مه لهنده بز زیان ... و به هه مان راده درهزمانه تی نیشان دهات بهرانبه به گشت خرایه، بهدی، رهگزی پیتسورد و شتی زیانه خشی، و بریاری خو دورخسته رهوان داوه لهوانه:

له پیتاری پیتج کاردا هم، له گه ل پیتج کاردا نیم؛ له پیتاری نه ندیشه یی چاکم و له گه ل نه ندیشه یی خراب نیم. له پیتاری گفтары چاکم و له گه ل گفтары خراب نیم. له پیتاری کرداری چاکم و له گه ل کرداری خراب نیم. له پیتاری فرمانداری {سهو رپی} راستم و له گه ل نافرمانییدا نیم. له پیتاری راستیم هوی بوونی دور رهگهز له زیان و بوونی نووه دور رهگهز له گشت شوین و گشت بارتیک بز نووه مرۆف. زن تایا پیار. به گشت توانوه پهیره کاری راستی بی و رو کردنه رتگی راست بگن به خووه. سهو کهوتن و پیگه یشتن بز نووه که سانه که خراست و تارهزویان بز هه لئزاردنی رتگی راست به کار دیتن:

به گوئی خوتان چاکترین وتار بیستنه، به ههستی روون لهوه بکوئتوره، زن تایا پیار دهی خوتان رتی خوتان بدوئنه، بهم جوره رهوشه شایسته یه دهگران گوئریه تی گشت تاموزگار په یی کان بن. (په سناکان، 30، پننی 2)

له گشت بهسه سهوئ تاییه کانی تاقیستاندا ناری زن و پیاری رهوشت چاک و به تاین پیکره هاتوون، و به هه مان بهک راده سهوئ زهشتی زن و پیاری نارسه و به دخور کراره. له شوپتیکدا تارانی یار و یاره ده خوازیت بز گشت پهیره کارانی رتی راستی له زن و پیار و کیز و کور و وهزیزان ... (په سنا 6، پننی 12)، کاری راگه یانخی تاین تهنها فرمانی پیار نه بووه، به لکو له ودا زینش بهریرسیار بووه. له کومه لایه تی هه م هم زن بهریرسیاره و هه م پیار، چونکه له زمینه یی کومه لایه تی پله و پایه و مافیان بهک جۆر بووه:

نوهی که پیار تایا زن به دوست و چاک دزانیت، پیوسته به کاران بهیتت و کهسانی تریش تاگادار بکات که به هه مان شوپ خوی به کاری بهین. (په سناکان، 35، پننی 6)

ههروهک باسکرا، سهنگ و ترازوی لئیرسینه وهی باری راست سه بارهت به زن تایا پیار وهک بهک بووه. گشت نهوانی له پیتار رپی راست و پاکیدا کوشان و جوامر بیان توانوهه که گهرچی زن بوویت یان پیار مایه یی ستایش بوون، تیمه ستایشی نووه جوره پیار و نووه جوره تانه ده کهین (په پننی ده له هه مان تامتکه). زور سوور بوون لهسه رتیک و رهوانی و نووه یاره زورچار روون و تاشکرا درویانکراوه توه. دهزانین لهو کومه لکه دته تاییه کوته ا که کار و کوشش گشت لایه کی گرتبووه نووه رچاو کهین که تا چراده که زن شانه شانی پیار کاری کردوه، تایی راگه یانوهه، و هوشانی جهنگراوان دز به جرده و نه یارانی شارستانیهت و گشتکاری جهنگیره. هه رکات زن کارتیکی شایسته یی نیشان دایتت نووه پله و پایه یی بدوئنه بووه له پیار. له تاقیستاندا

جهرده و نهبارانی شارستانی‌هت و کشتکاری جه‌نگیوه. هرکات ژن کارژکی شایسته‌ی نیشان دابیت نه‌وا یله و پایه‌ی بانئتر بوه له پیار . له نافیستادا به‌کسان و له‌هاوشانی یه‌ک ستایشی فرقه‌ه‌ری پیار و ژنی تاین‌دار کراوه (**به‌سنا 37، به‌نتی 3**) . به زارواهی یه‌کجار خرژش و تارواهی به‌رز و چیژ و تروای وژیعی، ستایشی ژن و زهری کراوه، که ده‌لیت؛ ژن که تارس دهن مندانن دیتن تا نه‌وهی راستگۆ زۆر بکه‌ن و که زهری دیتنه به‌ر به‌رهمه‌کاتی ژمانی زیننه‌وران درێژ و خوش گوزوران ده‌کات:

تییستا اتایشی تم زهریه ده‌کهم، هینی نه‌و زهریه‌ی منی گرتوه خو، و - ستایشی - نه‌و ژنانه ده‌کهن. ستایشی نه‌و ژنانه ده‌کهن که له‌سه‌ر ریژ و ره‌وشی تۆژ نه‌ی تاهورامه‌زدا و پتگیه راستی خو‌یان دۆزیه‌توه و له‌سه‌ری ده‌رۆژ . (به‌سنا 48، به‌نتی 1 و 4)

له‌نافیستادا ستایشکردنی چاکه و گشت ره‌گه‌زی شایسته و به‌سوود و کهسانی چاکي سه‌ر رینی راست تارواژیکي نه‌وتویه هه‌رگیز مرۆف لینی بیزارانابیت. ستایش تاراسته‌ی گشت نه‌و ژن و پیارانه ده‌کات که به‌به‌رکاری رینی راستن و ده‌گۆشن بۆ راگه‌یانندی. له ستایشکردنی نه‌وجۆزه پیار و ژنه‌دا نه‌ سه‌ر به‌هۆژ و نه‌ته‌وهی تاییه‌نی لیک‌داوه‌توه نه‌ بیانی و خرم و خیش بورن، چونکه هه‌ر چاکه و راستی شایانی ستایشن نه‌وه‌ک میالییه‌ت و نه‌ته‌وه‌گه‌ری، بان چکهمی و له‌چی شوین له‌دایک بورن:

... تییستا ستایشی ره‌وانی ژنان و پیارانی پاک ده‌کهن، له هه‌چ‌کۆن له‌دایک بووینت - هی ته‌رانه‌ی تاره‌زیان له سه‌رکه‌وتنی (راستی) هه‌یه و له پیتاریدا کۆشاور و ده‌کۆشن . (به‌سنا 39 - به‌نتی 2)

... ستایشی ره‌وانی پیاروان و ژنانی به‌تاین ده‌کهن له‌ره‌ه‌ج کۆن له‌دایک بووینت هه‌ر له‌به‌ر نه‌وهی ویزدانیان به‌راستی راهیتاره، بان راهه‌چینت. (فرقه‌دین به‌شت - 154)

نه‌ته‌نها بۆ جیهانی مادی، به‌لکه‌ک مه‌زدا‌بیان بۆ جیهانی مه‌نیوش تارواهی هه‌مان هارواهنگی، هارتابی و یه‌کسانی ده‌خوازن (**به‌سنا 41 به‌نتی 2**) . سزای تاران و هه‌له‌چی بۆ پیاروبیت بان بۆ ژن هه‌ر وه‌ک یه‌که. وه‌ک له‌سه‌ر هه‌له‌پوری گله‌یی و بیز له‌پیار ده‌کرت، رخنار به‌رانسه‌ر به‌ ژنی تاروانکاری هه‌ر هه‌مانه (**به‌سنا 58 - به‌نتی 15 و به‌سنا 61 - به‌نتی 3**) . سه‌رته‌خام پتیه‌سه‌ت نه‌ره‌مان له‌دایبیت که نه‌و زۆر پانکر نه‌وه‌یه هه‌ر دۆزیه‌ی هه‌یه. له‌ویدا که فرقه‌ه‌ری پاکان ستایشی کراوه، ستایش فرقه‌ه‌ری که‌نیز یا کاره‌ه‌ری گشت خیزانیکیشی کراوه. جا نه‌و له‌نیشانه‌ی ریز و بته‌ری بیروباوه‌ری قوول و بته‌ر به‌راستی رفتار و تابه‌وه‌دیت که بۆ چه‌سیانندی ره‌گ و پشهی مرۆفایه‌تی و له‌سه‌ری گشته‌سه‌رفرازی بوونه. له سه‌رسته‌ری فرقه‌ه‌ردین به‌شندا ناری ژن و پیاری تاین‌دار و گزۆی راستکاران وه‌که‌یکه هاتوه و شانه‌شانی یه‌ک ستایش کراون. تابان به‌شت که بریتیه له‌داسانی ستایشی ژنان و نیشان‌دانی گزنگی نه‌وان له‌ناو کۆمه‌لدا، رامانی یه‌کجار سه‌رته‌جکیش تیندا به‌دی ده‌کرت.

وه‌ک روانیمان، ژنی چه‌رخي نافیستایی سه‌نگ و بارستانی خو‌ی هه‌به‌وه و پزۆی لڅ گیراوه . ژن خاوه‌ن راز بوه و ریز له‌تاروازه به‌جیکانی گیراوه . کیژ له‌ماله‌ی باوکدا گشت جۆزه مانی بووه و به‌تاره‌زوی خو‌ی ژمانی به‌سه‌ر برده‌وه، و دایک و باوک بو‌ئان نه‌بووه بڅ تاره‌زوی خو‌یان هه‌چ باوتکیان به‌سه‌ردا به‌سه‌یتن . زۆر به‌لکه و سه‌رچاره ده‌یه‌نه‌ن که له‌و چه‌رخه‌ دینه‌ندا، تارابایی تری هه‌چ جۆزه مافیکی ژمانی به‌تاره‌سته و ژن له‌لای نه‌وان وه‌ک که‌رسته‌ی تابوری و تامیزی به‌یدا‌که‌ری مندانن بووه . له یوتان و رۆژ و هیندستانی کۆندا به‌ده‌خه‌ترین مرۆف نه‌و ژنه‌بووه که چه‌ندجار له‌سه‌ریه‌ک کچی بووینت، چونکه تاره‌زوی گشت بارکیت هه‌ر زۆرکردنی کۆر بووه، چونکه کیژ نه‌ که‌له‌پوری به‌ده‌که‌وت و نه سه‌روکاری مانی یڅ سپیترداوه. به‌لام وه‌کتر تاشکریه ژنی چه‌رخي نافیستایی وه‌ک پیار خاوه‌ن گشت مافیکی کۆمه‌لایه‌تی بووه . له به‌زم و رۆژ، له‌کار و هه‌روه‌دا له‌ده‌وه‌دا شانه‌شانی پیار هه‌تسواران و نه‌نانه‌ت ره‌ونی بلارک‌دنه‌وهی ره‌وشی راستیش به‌وان پیتسپیترداوه . بۆیه به‌یه‌وه‌ستی نێوان خیزانی چه‌رخي نافیستایی بووه مایه‌ی سه‌رنج . که‌وجا هه‌رجه‌زه تارازه و گتتوگۆیه‌ک سه‌بارته به‌ تامۆژ و به‌روه‌ده‌ زه‌ینه‌ی باسه‌که‌مان پتر و پتر فراوان ده‌کات، بۆیه چار له‌وه ده‌وێشێن.

به‌لام جیتی داخه ژن له‌پاش نه‌و چه‌رخي نافیستاییه وردده‌وه به‌هۆی هه‌لۆبست و روداری زۆره‌وه له‌ر پایه پشکه‌روته‌یدا نه‌میتیت که ته‌نانه‌ت تاستی مافی ژن و یله و پایه‌ی نه‌و له چه‌رخي هه‌خامه‌نشیدا له‌گه‌ن چرخه سه‌ره‌تاییه‌که‌ی نافیستا هه‌رگیز مایه‌ی براردر نییه. له چه‌رخي ساسانیدا که پشتر باسکرا، ژمانیش به‌ر نه‌و باری نشوستیبه خیزایه که‌وتوون، **قهنیادات** که‌به‌ره‌می ده‌سته‌ی توندروانی تاینی و سه‌یه‌دانی گیر و چه‌وتی نه‌و سه‌رده‌میه، ده‌یه‌نخات که نه‌وسا په‌لویایه‌ی ژن تاج‌راهه‌یک روو له‌نشوی بووه . که‌هه‌رچی گزۆیه‌ک ویستویانه یاسا نافیستاییه‌کان زیندو بکه‌نه‌وه، به‌لام له‌گیزاری باری نه‌وتۆ ناتاسووده‌دا ده‌نگیان هه‌ر نه‌یسه‌تراوه . چیتر له‌ماندا ژن به سه‌رکار و که‌بیانو نه‌و مێترداوه، و باری چه‌ندین ژن هه‌تان و که‌نیزه راگرتن بۆ پیار و هاتوره‌ته کایه‌ره. چاره‌زوی کچ به‌ده‌ست خو‌ی نه‌ساره. به سست کردنی یاسای رهاکردنی ژن (طلاتی) ده‌ستی بیاری نه‌و چه‌رخي نشوستیبه‌ی دۆزکردوه بۆ بیدادی. به‌لام نه‌وتویش هه‌ر له‌توتی به‌ره‌می کولتوری به‌هله‌ری و سه‌رچاره‌کاتی نه‌و خو‌له‌ی نشوستی نیشانه و جڅ ده‌ستی کۆششی راه‌بری خاوه‌ن تامۆژ دیارن.

چه‌رۆک و داستانی نه‌فسانه‌یی

هه‌چکات مانه‌وتت ورد و دوربین له کولتوری تاینی نافیستایی و به‌هله‌ری برانین و لینی بکۆلته‌وه، مێزۆی چه‌رۆکی نه‌فسانه‌ی تیرانان به‌جۆرێکی روون و دلکش دیتته به‌رچاو . ناره‌کی روداری نه‌و چه‌رۆک و باسه نه‌فسانه‌یه تاینیانه و پانه‌روانی نافیستایی و په‌له‌ری، بریتین له به‌ره‌وه‌کانتی نێوان رۆشایی و تاریکی، و نه‌به‌ردی نێوان چاکه و خرایه که خودایان و نه‌هه‌مان ده‌گرتن. ده‌ینین له‌گشت نه‌و چه‌رۆکانه‌دا سه‌رکه‌وتن بۆ لایه‌نی چاکه و سه‌رته‌جحای خرایه و نه‌هه‌مان هه‌ر شکست و دۆزانه . تاییه‌قه‌ندی جه‌نگاره‌وی مرۆفی نافیستایی و زهری یڅ به‌زه‌ی نه‌وان دۆز به خرایه و به‌دکاری، سه‌رته‌سری ژمانی تیرانیانی گرتوه‌وه و زۆر له‌وجۆزه چه‌رۆک و داستانی نه‌به‌ردی چاکه‌ی دۆز به خرایه‌یه ریتیان بروده‌وه ناو داستان و چه‌رۆکی نه‌فسانه‌یی نه‌ته‌وه‌کاتی تریش .

چه‌رۆکی لافار و تاگر، و داستانی چۆتیتی به‌بووه‌ئان لای زۆر نه‌ته‌وه که‌م بان زۆر له‌یک ده‌چن. داستانی لافار که ده‌لیت، فریشته یان دێریانیش که‌زده‌یایه‌ک له‌ناو په‌له‌ی هه‌روه‌ه دیتته‌وه بۆ رڅگرتن له‌باران و پاشان به‌کوشت ده‌جت، و زۆری بڅ ناچیت تاو رووی زهری دابه‌وشتت . و چه‌رۆکی یوتانی که باس له زالبورنی **هیراکلس** Hirkles ده‌کات به‌سه‌ر دێزکی سڅ به‌یکه‌ردا که ناری **گرتوتیوس** Geruoneus بووه و هه‌روه‌ها جه‌رده‌ه‌ک به‌ناری **کاکویس** Kakus چونکه نه‌وان گای هه‌رونیان له‌جا لیکدا به‌ندکرده‌وه. هه‌ردوو تاراه‌ن بۆ هه‌مان مه‌به‌ست. داستانه‌کاتی سه‌بارته به‌تاگریش نه‌وتویه که‌ده‌لیت؛ به‌هۆی بائنه، یان کهسانی تازا و به‌جه‌رگی وه‌ک **پرومیثیوس** Prometheus له تاسمانه‌وه تاگر داه‌گرتنه سه‌ر رووی زهری. دیاره له‌نێو میالله و نه‌ته‌وه‌کاتی دراوسێی تیراندا چه‌رۆک و نه‌فسانه‌ی زۆری له‌ویابه‌ته هه‌ن له‌داستانه‌ تیرانی بچن، گشت ته‌رانه دێزینی نه‌به‌رد و به‌ره‌وه‌کانتی چاکه‌ی دۆز به خرایه روینده‌که‌نه‌وه . له‌نێو چه‌رۆکه تیرانیدا که قانئیکی روانته‌ی به‌ویاره به‌خشیوه، هه‌ریه‌ک له‌و چه‌رۆکه نه‌فسانه‌یانه له‌شپوهی چه‌رۆکی دله‌رفیندا روون و تاشکرا به‌ره‌وه‌کانتی نێوان چاکه و خرایه، و به‌هه‌ر و ناروایی، رۆشایی و تاریکی ده‌ده‌خه‌ن. زاینی **زوه‌ده‌شت** و نه‌به‌ردی نه‌و دۆز به نه‌هه‌یمن، جه‌نگه‌کاتی دۆز به **تاردی ده‌ماکی** ناو نافیستا، و کیشمه‌کیش و نه‌به‌ردی سه‌رکه‌وتنی **قیش‌تریه** Hishtyruy یه‌زدی باران به‌سه‌ر **تایه‌توخه** Apausha ی دێزی وشکسازدا که له‌به‌شی (**تارواهی داستانی نه‌به‌رده یه‌زدیه‌کان**) دا به‌دروزی باسکرا و زۆر چه‌رۆکی تری له‌م پایه‌ته . له‌و رووه‌ه که مێزۆی داستانی تیرانی خاوه‌ن هه‌وتی به‌ئینه له‌ بیزی دوالیزمی، زۆر سه‌رگورشته و نه‌به‌رد روون و تاشکرا ده‌گرتیه‌توه که گرتگرتنیان نه‌مانه‌وه. باسه‌کاتی زالبورنی **تایه‌مه‌هاک** به‌سه‌ر **جه‌مشید** پادشای چه‌رخي زه‌یرین و لافار. کوشتی گای سه‌ره‌کی به‌ده‌ستی **میترا** Mithra. نه‌به‌ردی نێوان نه‌نگه‌سه‌یڅ و سه‌ه‌نتامه‌یڅوی خو‌لی سه‌ره‌های تاخرین. جه‌نگی زوه‌ده‌شتی دۆز به تاینی دێوان، و سه‌رته‌خام نه‌به‌ردی **سه‌رخانه‌ت** به‌ چاره‌وانکاره‌ه‌کاتی له‌کوتایی ژیندا ده‌ده‌که‌رن و ته‌خت و ته‌راجی دیز و به‌دکاران تیک ده‌وه . گرتگرتنی نه‌و نه‌به‌ردانه، جه‌نگی نێوان دور تاخریه‌ره که به‌یه‌کیت له‌قه‌شه‌نگرتن باسه‌کاتی مێزۆی چه‌رۆک و داستانه تاینیبه‌کان ده‌مێتردیت که به‌شپوهیه‌کی کورت باسی لڅ ده‌کرت.

تاهورامه‌زدا، سه‌روه‌ری چاکه و رۆشایی له‌باره‌گای تاسمانی خو‌یدا دانیشتوه، و نه‌هه‌یمنی ره‌گه‌زی شه‌ر و خرایه‌کاری له‌رژ زهری دابه‌نیشیت. پاش نه‌وهی تاهورامه‌زدا له‌کاری تافرین ده‌یتته‌وه، بریار ده‌ا مرۆف بۆ مارهی سپه‌ه‌زار ساڅ له‌و په‌یکه‌ره به‌هه‌شتیه‌ی خو‌یدا بزی . لێره‌دا دێزی خرایه و به‌دکاری له‌رژ زهریه‌وه سه‌ره‌ه‌لئینت و بریار ده‌ات جیهانی رۆش و یافۆز بشپۆتیت. به‌لام چونکه نه‌و له‌به‌ر تیشکی چاکه‌دا خو‌ی به‌لاراز زانیوه، ناچار ده‌گرتیه‌وه بۆ مۆلگا تاربه‌که‌ی رژ زهری و ده‌که‌وتنه هاندانی دێر و ره‌گه‌زه شه‌رخوازه‌کان تا خۆ بگه‌تینه لانه‌ی رۆشایی. تاهورامه‌زدا تاره‌زوده‌کات نه‌وان له‌خرایه‌کاری درخانه‌وه، پیتیان راه‌ه‌گه‌تیت کورنوش بۆ رۆشایی و چاکه به‌رن . به‌لام دێزی تاربه‌کساز و دۆز به‌لێن نادات و ده‌لیت نه‌و به‌ گشت هه‌رتیک ده‌یتته ته‌گه‌ره له‌رتی رۆزاکي و سه‌رچاره رۆشایی. تاهورامه‌زدا پیتشباریکي تیر ده‌کات و ده‌لیت با قوتای جه‌نگ بکه‌ن به‌ نۆ هه‌زار ساڅ .

تهره‌یمن له بیتمشکی خۆی قابل دهییت و دایه‌ش بوونی نۆهه‌زار ساڵ به‌جۆره‌ بوه که سن هه‌زار سالی یه‌که‌م خراسته‌کانی تاهورامه‌زدا به‌جێ بگات، و له‌ سێ هه‌زار سالی تریدا خراستی هه‌ردوکیان له‌گه‌ردا بوه، و له‌ دوو ساڵ هه‌زار ساڵدا هه‌تیه‌ تاهورامه‌زدا هه‌ندێه‌ان ده‌سه‌لات په‌یدا کردوه‌ ته‌هره‌یمن و یاره‌وانی ته‌هره‌یمن له‌ سهرایا نابود بوون. یاشان تاهورامه‌زدا سه‌رۆدیک ده‌خه‌ییت له‌تارا دیوان به‌گشتی هه‌لته‌یه‌ نار کون و قورینی تیری زه‌ری، و تاهورامه‌زدا ده‌سه‌کات به‌ تافرانندی جیهانی مادی. تاهورامه‌زدا سه‌ره‌ئا **قه‌رمه‌نه** (دوینی چاکه‌) به‌بوو ده‌ییت و ته‌هره‌یمن **تاگمه‌نه** Akamana (دوینی به‌دی) به‌بوو ده‌ییت. ته‌وجا تاهورامه‌زدا ته‌مشاسپه‌ندان و یه‌زه‌ه‌کانی به‌بوو ده‌ییت و ته‌هره‌یمن برانه‌ر به‌ هه‌ریه‌کێک له‌وانه‌ یه‌ک ره‌گه‌زی خرایه‌کار به‌دی ده‌ییت. دوا قوتاه‌ه‌کانی تری تافرین به‌م چه‌شه‌ بوه: تاسمان، تار، زه‌ری، گیاکان، تازیل و مرۆف.

ه‌وارکات له‌گه‌ن به‌روه‌هاتی تاسمان جه‌نگێکی یه‌کجار سه‌خت و دیوێخایان له‌تارا دا بوه که دیوان تیتیدا شکستیان هه‌تاره‌ و هه‌له‌تایون. تاهورامه‌زدا له‌ تافریه‌تی تاسماندا سه‌ره‌ئا قولاپی تاسمان و ته‌سته‌یره‌ سه‌ره‌که‌یه‌کان و پێچه‌کی بوجه‌ تاسمانیه‌کان به‌بوو ده‌ییت. ته‌ر ته‌سته‌یرانه‌ وه‌ک له‌شکر به‌شداری ته‌ر جه‌نگی هه‌میشه‌یی دژ به‌دیوانه‌ ده‌ن. زماهی شه‌ش مایۆن و چارسه‌د و هه‌شتا هه‌زار ته‌سته‌یری بچوک به‌بوو ده‌ییت و بۆ سه‌روکاری ته‌وان چه‌ندین ته‌سته‌یری مه‌زن له‌ چوارگۆشه‌ی تاسماندا به‌دی ده‌ییت؛ ته‌مه‌ ناوه‌کانیان؛ **تیخ ته‌ریه** Thishtaraya یا شیعیای به‌مانی له‌ پۆنه‌ه‌لات. **هه‌پتوکرینگ** HaptokRing هه‌وت تافریگ یا ورچی مه‌زن له‌ باکو. **ساتره‌ س** Sataves یا یاشین له‌ پۆنه‌تارا. یاش ته‌وانه‌ مانگ و ته‌وجا خۆری به‌بوو هه‌تاره‌. که ته‌هره‌یمن له‌مۆلگا که‌یدا له‌شیرینی خه‌ردا ده‌ییت، **جه‌هی** Jahi دیوی مینی بیخه‌ر به‌م‌گای ده‌ییت و پتی پێ نیشان ده‌ات. یاشان گرۆی دیوان به‌سه‌روکاری ته‌هره‌یمن به‌ مه‌له‌نه‌نی رووندا بلاوه‌نه‌وه‌ و جیهانی پۆشایی تاوۆز ده‌کن. ته‌وجا ته‌هره‌یمن ته‌سته‌یری گه‌رۆک به‌بوو ده‌ییت تا بینه‌ ته‌گه‌ره‌ له‌پتی مه‌زداگرده‌کان و به‌ له‌یه‌ک دانیان جیهان به‌شێت. له‌ر زه‌مین پێ تاشیه‌دا جه‌نگێکی دێوار روو ده‌ات له‌ نێوان ته‌مشاسپه‌ندان و یه‌زه‌ه‌کان له‌لایه‌ک و دیوان له‌ه‌لا، سه‌ره‌تخام یاش نۆ شه‌ر و دۆز دیوان شکست دین و هه‌لته‌ین، و تاسایش و تارامی و روئای سهرانه‌ری زه‌مینیه‌ی یه‌زوی ده‌گه‌رته‌وه‌.

دوره‌مه‌ین قوتاه‌ی به‌ یوه‌هاتی جیهان، به‌یوه‌هاتی تاره‌کانه‌ که باسیان له‌ سیانزه‌مه‌ین به‌شی بوینه‌هه‌شدا هه‌یه. ته‌وسا له‌ر کانیه‌یی ناری **تاردیسوره‌ تانه‌ییتا** Ardivisura Anahita به‌ تازی زۆر به‌ هه‌زار تارپێژدا ده‌خه‌ییت و ده‌رته‌ته‌ ناو ده‌یا فراران که یه‌ک له‌سه‌ن به‌شی زه‌ری گرتوه‌. پێچه‌که‌ له‌ر داستانیکی تر سه‌بارته‌ به‌ ده‌یا و ده‌یاجه‌کان هه‌یه که گرایه‌ بیست و شه‌ش گۆم و ده‌یای سوپیش هه‌ن سێ دانه‌ له‌وان ده‌یای مه‌زنی، و به‌روپتریان ده‌یای **پوئیک** Poitike له‌ که به‌ پێچه‌که‌ که‌نداری فارسی بیته‌ که تارام بوون و شه‌پول و هه‌لچون و دامرانی په‌یوه‌سته‌ به‌ هه‌تری مانگه‌ره‌ که هه‌میشه‌ له‌گه‌ن هه‌له‌تاییدا دوو فه‌رمان ده‌ات - یه‌کیان **دامرکی** و ته‌ریته‌ **هه‌لچۆ** به‌ - ته‌ر دوو فه‌رمانه‌ ده‌نه‌ هۆی دامرمان و هه‌له‌چوونی ده‌یا. سێهه‌مه‌ین قوتاه‌ی تافرین، دروستبوونی وشکانی یا زه‌ویه‌. تا ماوه‌یه‌کی زۆر بارانی ره‌هێله‌ تاسا بارویه‌ و گشت جانه‌وه‌ری زیانه‌خشی له‌ناو ده‌اوه‌. یاش نیشته‌وه‌ی لافار سیوسن جۆر زه‌ری ده‌که‌وتوه‌، که ته‌ویش کراوه‌ به‌ سێ به‌شه‌ره‌؛ یه‌که‌م باسی پێکهاتی زه‌ری و دوو به‌شه‌که‌ی تر باسی چۆنتی دروستبوونی هه‌وت کیشوهری زه‌ری ده‌کن. ته‌وجا دیوی چه‌په‌ل و ته‌هره‌یمن به‌دکار بوه‌ هه‌راسان ده‌ن و له‌ زۆر زه‌ییدا ده‌کونه‌ جوله‌ و به‌ر هه‌لسوڕانه‌یان زه‌ری ده‌ییت له‌ر و له‌ ته‌خامی یومه‌له‌رزه‌ کێو و شیو و دۆله‌کانی سه‌ر زه‌ری دوست ده‌ن. کێوی ته‌لبووز یا **هه‌ره‌ به‌رۆتی** Hara berezaiti مه‌زترین کێو که لوئکه‌ به‌ره‌ه‌کانی بوونه‌ته‌ مایه‌ی باس و چیرۆکی ته‌فسانه‌یی زۆر. **تایه‌** Taera یه‌کیکه‌ له‌ر لوئکه‌نه‌ی به‌ هه‌له‌تیه‌ری مانگ و خۆر و ته‌سته‌یرانه‌ ناویراوه‌، و له‌ لوئکه‌یه‌کی تر به‌ناری **هوکایریه‌** Hukairiya سه‌رچاره‌ نادیاره‌کانی تازی پیرۆز هه‌له‌توئیت، و گیای هه‌رمه‌ Hauma ی پیرۆز یا هه‌رمه‌ی زۆرین له‌سه‌ر هه‌مان لوئکه‌ پوراره‌.

تامیریات Ameretat که ته‌مشاسپه‌نه‌نی سه‌ره‌رشتکاری گیاکان بوو، یاش دروستبوونی زه‌ری ده‌که‌وتته‌ کار و به‌ ه‌وارکاری تیشه‌تیه‌یه‌ ته‌سته‌یری باران پێری زه‌ری داده‌پوشن به‌گیای زۆر. تامیریات ده‌هه‌زار گیای ده‌د په‌یتر و ده‌وامی ده‌ییت و ته‌هره‌یمن به‌وانه‌ر به‌وان ده‌هه‌زار گیای بیمارزا ده‌یته‌ بوون. له‌ر ده‌هه‌زار گیایه‌ی تامیریات ته‌ر سه‌ده‌هه‌زار گیا و بنجی روه‌که‌ په‌یدا ده‌ییت که ته‌رۆز به‌گشت جیهاندا بلاوه‌. یاشان له‌ ناوه‌نی ده‌یادا ده‌خشی هه‌مه‌توخم ده‌ریت تا بیته‌ هه‌ز بۆ گشت روه‌ک و مایه‌ی گه‌شه‌ پێدانیان، و بۆ به‌رگری کردن له‌ر ده‌خته‌ هه‌مه‌ توخمه‌یه‌ که‌ناویدا **کارکه‌رته‌** Gau Kerena واته‌ شاخی گا په‌یدا ده‌ییت. ته‌وجا بۆ له‌ناویردنی کارکه‌رته‌ یان ده‌خشی هه‌مه‌توخمه‌ ته‌هره‌یمن به‌پێر ره‌شی خۆی له‌توئتی شه‌پوله‌کانی ده‌یا سووسار ده‌یته‌ به‌ر، به‌رانه‌ر به‌ره‌ تاهورامه‌زدا ده‌ ماسی مه‌زنی **کار** Kar به‌بوو ده‌ییت تا ته‌ر ده‌خته‌یان پێ بیارۆت، و کێشمه‌ کێش له‌ قولاپییه‌کانی توئیدا تا کوتایی جیهان و شکستی یه‌کجاره‌ ته‌هره‌یمن ده‌رێژێ ده‌ییت.

داستانی تیرانی پره‌ له‌ چیرۆکی ته‌فسانه‌یی له‌سه‌ر تاگر و تافرین. ته‌ری تیه‌م لینی گه‌شته‌ین تاگر له‌لای تیرانیان زۆر پیرۆز بوه‌ و پتریان لێ گرتوه‌. تیرانی له‌یاره‌ره‌دا بوون که تاگر رواله‌ت و نیشانه‌ی خه‌دایه‌ له‌سه‌ر رووی زه‌مین بۆیه‌ ده‌بوو له‌ماتی مرۆفی دلپاک و تاینپارێژدا هه‌میشه‌ بزی. له‌پۆشایی باستاندا زۆریان پێر له‌ر تاگره‌ ده‌گرت که له‌ تاشکه‌ده‌ (تاگرده‌نه‌) کانداه‌ به‌ دار و گۆلاره‌ هه‌میشه‌ بلایسه‌ی بوه‌ و ته‌ر تاشکه‌دانه‌ دور جۆر بوون که به‌پتی جۆری تاهه‌نگ و به‌زمی تاینی تاینه‌ت یاره‌ره‌.

له‌داستانی تیرانیسه‌دا وه‌ک چیرۆکه‌ ته‌فسانه‌یه‌یه‌کانی هیند ناری چه‌ند جۆر تاگر به‌م پتیه‌ هاتوه‌: **به‌رمزی سه‌رانه‌** Berezisavanha واته‌ زۆر به‌سود و مه‌به‌ست له‌ تاگری بارامه‌، که تاگری هه‌میشه‌یه‌یه‌ له‌ باره‌گای تاهورامه‌زدا. دوره‌م **قه‌هر فریانه‌** Yohu Fryana به‌ر تاگره‌ زۆر خۆشه‌ویسته‌ گوتاره‌ که له‌ناو له‌شی مرۆف و تاره‌لدا ده‌گرت و هه‌میشه‌ ته‌وان به‌گه‌رمی ده‌یته‌وه‌. سێهه‌م **تورقازیشتا** Urvazishta یان شادی به‌خش، ته‌ر تاگری له‌ناخی روه‌کدا هه‌یه‌ و له‌ته‌خامی لیکه‌خشاندن ته‌ر گر ده‌گیت. چاره‌م **قازیشته‌** Vazishta یان گری بروسکه‌، که تاسمانی بریسکه‌یه‌یه‌ و گۆمه‌زی شینی تاسمان پاک راه‌گرت. و سه‌ره‌تخام **سپه‌ن جه‌غریه‌** Spenjaghraya به‌ر تاگره‌ گوتاره‌ که دیوی چه‌په‌ل پێ ده‌هه‌ت، و **سپه‌نیشته‌** Spenishta یان زۆر پیرۆز که له‌ جیهانی به‌هه‌شتیدا به‌رانه‌ر به‌ تاهورامه‌زدا ده‌گرت.

له‌بابه‌ته‌ تاینیه‌یه‌کانی په‌له‌ویدا به‌یوه‌هاتی جانه‌وران و به‌شیک له‌ روه‌ک به‌ دووباره‌ ده‌که‌وتون. له‌ر پۆزگاره‌ به‌کجار دورره‌دا که تا که بوونه‌وه‌ری سه‌ر زه‌ری ته‌ر گایه‌ بوه‌ که تووی گشت جانه‌وه‌ر و روه‌ک له‌ ته‌نی ته‌ردا بوه‌ و به‌ تاسایی زیاره‌. به‌لام هه‌له‌توئستی به‌دی ته‌هره‌یمنی ته‌ر گایه‌ی بیمار کردوه‌، ته‌ر گا سه‌ره‌که‌یه‌ ده‌ریت و روه‌ک و جانه‌وه‌ر له‌لاشه‌ی ته‌ر په‌یدا ده‌ن. له‌ هه‌ریه‌که‌ له‌ ته‌ندامانی له‌شی ته‌ر گا سه‌ره‌تیه‌یه‌ به‌تخاوی پتیه‌ جۆر توۆر و دوازه‌ جۆر گیای ده‌وامی ده‌ریت و له‌ تووی مانگه‌ره‌ زه‌ن هه‌راش بوونی خۆی وه‌ده‌گرت. ته‌وجا تووی گا به‌مانگ ده‌گات تا پوخته‌ و یاقزی بیته‌وه‌، له‌ ته‌خامی تارته‌به‌بوونی ته‌ر دوو توۆره‌ یه‌ک گا و یه‌ک مانگا په‌یدا ده‌ییت. یاشان دووسه‌د و هه‌شتا و دوو جوت له‌وانه‌ په‌یدا ده‌ن و له‌هه‌ر یه‌ک جیوت له‌وانه‌ جۆرێک تازیل له‌سه‌ر رووی زه‌مین په‌یدا ده‌ییت. سامانیکه‌ که له‌ر باری به‌بوو هاته‌ن په‌ریابوه‌ ته‌ریه‌ که ژانی چاروییه‌کان ده‌که‌وتته‌ سه‌ر رووی زه‌مین و مه‌له‌کان له‌ ناوچه‌ره‌گی تاسمان و ماسی بۆ نار تار.

له‌نێو داستانی جۆراوچۆری میله‌تانه‌دا، داستانه‌کانی باسی به‌یوه‌هاتی مرۆف له‌گشتی گه‌نگه‌ر و شکۆدارترن. بوئیه‌ی داستانه‌ تاینیه‌کانی تیران ده‌یگه‌رتنه‌وه‌، یه‌که‌مه‌ین مرۆف **گایه‌ماره‌تان** Gaya Maretan واته‌ ژانی مرۆف، یان کیومه‌رت بوه‌: « یه‌که‌مه‌ین کهسه‌ که گۆن له‌تاری تاهورامه‌زدا راگرتیت و تاهورامه‌زدا ی به‌دیته‌هه‌ری گشت خه‌یرانی میله‌تانی تاریا (تیران) و نه‌زادی تازی زانییت » (به‌هه‌ت 13، په‌نی 87) گایه‌ماره‌تان یه‌که‌مه‌ین مرۆف بوه‌، و **سه‌رخیانته‌** Saochyant پش ده‌یته‌ دوامرۆف:

سنایشی فرقه‌هه‌ری ییاوچاگان ده‌که‌ین و سنایشی فرقه‌هه‌ری ژنانی پاک ده‌که‌ین، سنایشی گشت فرقه‌هه‌رانی چاک و به‌ترانه‌ و پیرۆز ده‌که‌ین - له‌وانه‌ فرقه‌هه‌ری کیومه‌رت تا ده‌گاته‌ سه‌رخیانته‌. (به‌سنا 26، 10)

وه‌ک ده‌یگه‌رتنه‌وه‌ له‌ر پۆزێ په‌سلاندا کیومه‌رت پتیش له‌ گشت هه‌له‌سه‌تیه‌ته‌ (بوئنه‌هیش 30، 7) . له‌سه‌ره‌تادا بوونی ره‌وانی ته‌ر له‌ر قوتاه‌ی سێ هه‌زار ساڵه‌ی که ماری ده‌سه‌لاتی تاهورامه‌زدا بوه‌ نیشانه‌یه‌کی مه‌نه‌ری خۆی هه‌یه. ته‌رکاته‌ تاهورامه‌زدا له‌ خۆری خه‌په‌ره‌ و پتیه‌ که‌سێکی یانه‌ر سالی به‌ یه‌یکه‌ر و قالی ته‌ر ده‌خه‌شیت (بوئنه‌هیش 24، 1) . ته‌وجا ته‌هره‌یمن و دیوان و پتیمایی کارانیان بۆ تاربه‌ک و تاوۆز کردنی جیهان، له‌قوتاه‌ی یاشدا یه‌که‌مه‌ین مرۆف ده‌خه‌نه‌ ژێر باری ترس، و ته‌هره‌یمن سێ هه‌زار دیوی ده‌ییت بۆ له‌ناویردنی. به‌لام خه‌واداره‌د بریار ده‌ات که ته‌ر سالی بزی. بۆیه‌ له‌ جه‌نگێکدا دیوه‌کان ده‌ییت و سه‌رۆکی دیوان ده‌کوئیت که‌ناری **تاهوروا** Arezura بوه. **جه‌هی** که مادیوی سامناک و به‌دخووه‌ یلانی بۆ ته‌هره‌یمن که بتروات زه‌ر بخاته‌ ناو له‌شی ته‌ر مرۆفه‌ سه‌ره‌تیه‌یه‌ تا بۆی بیته‌ هۆی نه‌خوئتی و له‌روژنا و بیماری، **بوخیاستا** Bushyasta دیوی ته‌مه‌لی و **شوئیدوئو** StoVidhotu دیوی مه‌رگی بۆ ده‌که‌رتن. **کیومه‌رت** له‌ته‌خامی ته‌ر هه‌له‌توئسته‌ ته‌هره‌یمنه‌ مانا تارایی له‌ ژبان ده‌ات و له‌شی ده‌ییت به‌ مسی تراوه‌ و له‌ ته‌ندامانی له‌شی ته‌ر چه‌ند جۆر میته‌الی تری وه‌ک: تاسن، زۆر، زیو، قورقوشم، فافۆز، جیوه‌ و ته‌لماس په‌یدا ده‌ییت. زۆر له‌ تووی

ولادت بهر پوهردن .

نسه کی هه شتم بهریش نسهک Barish ی ناوربوره و له کاروباری یاسایی و دادوهری دواوه .

نسه کی نۆیم **کاشکی روبرو** Kashkirobo یان **کاشروبرو** Kashrobo بریتی بوره له هه نئیک رامانی سه بارت به تاین و کار و هه نئیسیتی تاینی .

نسه کی دههم ناری **قیشتاسپ خاستو** Vishtasp Shasto بوره و باسه کانی تایهت بون به قیشتاسپ یان که گوشتاسپی پاشای که یانی که هاوچه رخی **زهدشت** بوره .

نسه کی یانزدهم **قاشتک** Yashtag یان **قاشتی** Yashti ی ناوربوره و سه بارت به هه نئیسیتی تاین داران و پتمای شایسته بوره بۆ رهشی تاینی و به **دودهک** Dodak نسه کیش ناوربوره .

نسه کی دوانزدهم **چیتره داد** Chitradad یان **جیراشت** Jirasht ی ناوربوره و له کاروباری پزشکی و به کاره پتانی ره اناسی بۆ تیمار و دهرمانکاری دواوه .

ناری نسه کی سیانزدهم **سپند** Spand بوره و باسه کانی له سوډی چاکه کاری دواوه و هه ره ها شیکردنه ره به شیک له **زهدشت** .

یهغان یهشت Baghan Yasht که نسه کی چواره ده مینی تاقیستای کانی ساسانیان تایهت بوره به باسی تا هره اوه زدا و نه مشاسپه ندان و یه زده کان .

نیکادوم نسهک Nikadum یا **نیاروم** Nyarum که یانزدهمین نسه کی تاقیستای چهرخی ساسانیان بوره و بیرو بۆ چونه کانی شیکردنه ره چاکه کاری و پیدایسته کانی چه سیاندنی یاسا و دادوهری بوره بۆ کاروباری رزانه که له راستیدا گه توگۆی زۆری له سهر کراوه سه بارت به یاسا کانی سزایی و ماف .

ناری نسه کی شانزدهم **گوناباد** Gonabad Sarnigad بوره که له باره ی **زن** و **میزد** یان **خرمایه تی**، ره شی باوه و یاسای تاران و سزا بوره .

هوسپاروم نسهک Husparam یان نسه کی هه فته بریتی بوره له هه نئیک باسی سه بارت به دوارۆی **زبان** و پاداشت و گوناخ و نه ستیره ناسی . نسه کی **ساکادوم نسهک** Sakadom یان به شی هه زدهیم باس بوره سه بارت به رۆی چاوه ران کراوه ، پاداش ، داد و ره شی تایهت به شاکان و پیدایسته جهنگی دژ به نه ره یمن و به دکاران .

نسه کی نۆزدهم ناریانگی به **قندیداد** Vandidad یان **قیدیداد** Ydividad دهر کردوه و تاکو نه مریش هه به و له یاسا ، پاک و گلاوه ، و سنوری تاین و یاسای په پره کاری دواوه .

ناری بیسته مین نسهک **هاورخت** Hadokht بوره و تایهت بوره به کاروباری فریشته کان و هه نئیسیتی **نهران** .

سترد یهشت Stod Yasht یس بیستره کهم و دوا نسه کی تاقیستای ساسانی بوو که بریتی بوو له باسی تا هره اوه زدا و یه زده کان و کاروباری تاینی مه زدنستان .

له روبروی بابه تیپه ره ، کوډی بیست و یهک نسه کی تاقیستای ساسانی کراوه به سن به شی سه ره کی ، و هه ره یک لهو به شان به بریتی بون له جهوت نسهک . به شی یه کهم **«کاسانیک»** ی ناوه که هه مان گاناکان یان سروده کانی خودی **زهدشت** ده گره نه و نهو جهوت نسه که ی گانا نیک بریتی بون له نسه که کانی ؛ یهک ، دوو ، سن ، یانزه ، سیانزه ، بیست و بیست و یهک ، به شی دوو که **«هاتک مانتریک»** ی ناوه بریتی بوو له باسی ره شی و پند و یاسای تاینی و نسه که کانی نه مانه بون ؛ چوار ، پینج ، شه شه ، جهوت ، هه شت ، نو و ده . به به شی سه هم گو تراوه **داتیک** یان دهوک و زانست و یاسای تاینی ، و تایهت بوره به رپک خستنی یاسای نابوری و کولتوری تاینی و پندنی پتمایی تاین داران و جهوت نسه کی نه م سته مین به شه برتی بون له نسه که کانی ؛ دوانزه ، چواره ، یانزه ، شانزه ، هه فته ، هه زده ، و نۆزده .

هه ره ها نامیلکه ی چواره می دینکه رد باسی شاکان و میژو و داب و نه بریتی مه زدنستان و زانیاریه گشتیه کانی تیران ده کات له نه ستیره ناسی و فه لسه فه و پزشکی و مافاتیک .

نامیلکه ی پینجه می دینکه رد بریتی بوره لهو بابه تانه ی په یوه ندیان هه به به چند لایه نی نه ستیره ناسی و شیکردنه ره ره شی تاین پارۆ و روداری میژویی . له م نامیلکه یه دا هه نئیک بۆ چونی مودانی دژ به نه یارانی تاینی به یه هه ن . هه ره ک باسی تیدایه له سهر رۆی چاوه رانکراوه و سزا و پاداش و نا تاینی و بنجینه ی دوالزمی . کوډه باستیکی **زهدشت** و یاران و باوه پته تهران و دژ و نه یارانی ره شی له م په رتو که دا هه ن .

نامیلکه ی شه شه م برتیبه له کو مه لئیک رپژ و سپاسنامه و رهش و په بره ی تاینی و ره شی و هه نئیسیتی مه زدنستان . نامیلکه ی جهوته هم که له راستیدا به به ره مانه می مه زدنستان دهر میژو دیت گشت به ره و کاره نا تاسایی و سروشیه کانی له رۆزگاران کی مه ره تی یه که مین مرۆقه ره رویداییت هه به تا ده گاته سرشیاننی دوا مرۆقی چاوه رانکراوی مه زدنستان . له پش گشت پشینی و به ره ی مه زن ، پیرۆزان و شاکان و دوتزه ی **زهدشت** له نامیلکه ی جهوته مدا تۆمار کراوه .

نامیلکه ی هه شتم کوډته باسه له سهر نهو بیست و یهک نسه کی تاقیستای چهرخی ساسانیبه که ناومان هتا و نه مرۆ بوره به روو بۆ کوډته به شی دینکه رد و تا راده کیش به پیتاسه ی نهو تاقیستایه ی ده زان که له سه ره می ساسانیاندا کوکراوه ره و له لای تیمه بوره به شیواو . نامیلکه ی نۆه میش چهند کوډته به که له هه نئیک به شی تاقیستا و باس و شیکردنه ره نهو .

پاش دینکه رد ، له نئو کو مه لی گرنه ترین و فراوانترین تاسه وه ره کانی په هله ویدا پتیره ناسی بونده هیش بته ن که « سهر چاوه ی بون » ده گه پتیتت . باسه کانی نهو نامیلکه یه روو کردنه ره چوتیتی تافریه هه له یه کهم رۆزه تا نه ختام . جگه لهو ره گو ترانه رزانه ی که له زمانی تاقیستایه وه کراوه به په هله ی و زماره یان ده گاته ۱۰۰۰ ۱۴۰۰ وشه ، نه ره له کولتوری په هله یه ره بو تیمه هاوه ره نزیکه ی ۶۰۰۰ ۴۰۰۰ وشه و بریتین له ده ی تاینی و کولتوری و ره شی په هله ی . نهو له کاتیکدا دهغه نا تاینه کانی په هله ی خۆ دهه له ۱۰۰۰ ۱۴۰۰ وشه .

